

*Маст. Марија Милојевић, истраживачица сарадница
Правног факултета Универзитета у Крагујевцу*

*УДК: 343.261-051:349.2
DOI: 10.46793/XIXMajsko.939M*

УСЛУГА ИЗВРШЕЊА НОВЧАНОГ ПОТРАЖИВАЊА НА ЗАРАДИ ЛИЦА ЛИШЕНОГ СЛОБОДЕ –ЗАКОНСКА РЕГУЛАТИВА И ПРАВНА ПРАКСА У РС*

Резиме

У овом раду аутор анализира институт извршења новчаног потраживања на заради лица лишеног слободе са аспекта законске регулативе и правне праксе у нашој земљи. Након детаљног приказа законског решења, посебна пажња посвећује се правној пракси органа који поступају у наведеном случају- јавних извршитеља и казнено-поправних завода. Сprovedено је истраживање које обухвата поступање казнено-поправних завода као установа за извршење кривичних санкција и рад јавних извршитеља, са утврђеним временским оквиром од доношења новог Закона о извршењу и обезбеђењу из 2011. године. На основу добијених података дошло се до одређених закључака који говоре у прилогу могућности увођења услуге извршења на накнади за рад затвореника у законске оквире што би, на основу свега изнесеног, била ауторова препорука. Као предуслов за потпуно остварење сврхе овог института, аутор препознаје адекватан износ надокнаде за рад затвореника као и већи обим радног ангажовања затвореника, те даје смернице како да се овај предуслов испуни.

Кључне речи: *извршење на заради лица лишеног слободе, казнено-поправни завод, јавни извршитељи, износ новчане накнаде за рад затвореника, радно ангажовање затвореника.*

1. Законска регулатива РС у погледу спровођења извршења на накнади за рад лица лишених слободе

Када говоримо о постојећој законској регулативи у овој области у ствари мислимо на недостатак изричитих норми које регулишу спровођење на накнади

* Рад је написан у оквиру Програма истраживања Правног факултета Универзитета у Крагујевцу за 2023. годину који се финансира из средстава Министарства науке, технолошког развоја и иновација Републике Србије.

за рад лица лишених слободе. Касније ћемо видети да до примене овог института ипак долази у пракси на тај начин што органи који учествују у спровођењу извршења екстензивно тумаче законске одредбе о средствима извршења. Наиме, Законом о извршењу и обезбеђењу предвиђена су, као средства извршења новчаног потраживања извршног повериоца, пренос новчаног потраживања извршног дужника и пренос зараде извршног дужника.¹ ЗИО даље ставља знак еквивалентности између извршења на заради и извршења на другим сталним новчаним примањима извршног дужника прописивањем да се: „одредбе које се односе на извршење на заради сходно примењују и на примања на основу социјалног осигурања и друга стална новчана примања извршног дужника“².

Такође, сходно Закону, „на извршење на заради и другим сталним новчаним примањима извршног дужника примењују се одредбе о извршењу на новчаном потраживању извршног дужника“³. Одредбама о извршењу на новчаном потраживању извршног дужника, предвиђа се која примања се изузимају од извршења и не могу бити предмет извршења. У том погледу, од извршења се изузимају примања на основу законског издржавања, накнаде штете због нарушења здравља, новчане ренте због потпуне или делимичне неспособности за рад и новчане ренте за издржавање које је изгубљено услед смрти дужника издржавања; примања на основу новчане накнаде за телесно оштећење према прописима о инвалидском осигурању; примања која се остварују према прописима о социјалној заштити; примања на основу привремене незапослености; примања на основу закона којим се уређује финансијска подршка породици са децом; примања на основу стипендије и помоћи ученицима и студентима и потраживања чији је пренос законом забрањен.⁴ Накнада за рад лица лишених слободе дакле, није законом изузета од извршења, те са тог аспекта не постоје препреке спровођењу извршења на накнади за рад затвореника као на било ком другом новчаном примању извршног дужника. Тумачењем законских одредби поједини јавни извршитељи који су спроводили оваква извршења у пракси, накнаду за рад затвореника су сврставали у категорију „других сталних новчаних примања извршног дужника“. Овакво поступање у пракси чини се да је у складу са интенцијама законодавца приликом израде закона. Сходно оваквом тумачењу, на поступак извршења на накнади за рад затвореника требало би аналогно примењивати и одредбе о ограничењу извршења које важе за извршење на заради или плати, накнади зараде односно накнади плате. Ограничења извршења на заради или плати, накнади зараде односно накнади плате, тичу се износа до којег је дозвољено спровести извршење. Што се тиче примене ових ограничења у пракси, једино смо од КПЗ

¹ Чл. 54 ст. 2 Закона о извршењу и обезбеђењу (Сл. гласник РС, бр. 106/2015, 106/2016 - аутентично тумачење, 113/2017 - аутентично тумачење и 54/2019).

² Чл. 298 ЗИО.

³ Чл. 288 ст. 1 ЗИО.

⁴ Чл. 257 ст. 1 тач. 1-7 ЗИО.

Пожаревац - Забела добили податак да су им у пракси органи извршења достављали закључке у којима се налаже спровођење извршења ради наплате новчаних потраживања извршних поверилаца и то пленидбом 2/3 или 1/2 накнаде за рад осуђених лица. „У законодавству БиХ извршење на надокнади за рад осуђеника ограничено је на тај начин што се може спровести до износа од једне половине.“⁵ Овде се поставља питање које ограничење износа се у пракси примењује имајући у виду да законом није дефинисано а износ накнаде за рад у пенитенцијарним установама мањи је од износа минималне зараде на којој је дозвољено спровођење извршења до једне четвртине⁶. Овакве недоумице могу се отклонити законским регулисањем овог института где ће се тачно дефинисати накнада за рад лица лишених слободе као категорија примања која може бити предмет извршења, као и ограничење извршења на накнади за рад.

Са друге стране, у овој материји треба консултовати, поред прописа који регулишу поступак извршења и обезбеђења уопште, и прописе који се односе на извршење кривичних санкција. Сходно одредбама Закона о извршењу кривичних санкција, осуђени који је радно ангажован има право на накнаду за рад која се исплаћује једном месечно, а накнадом и наградом за рад осуђени може слободно располагати. Одређени проценат накнаде и награде осуђеног може се ставити на штедњу.⁷ „Месечна накнада за рад обрачунава се као производ накнаде за рад по сату, броја сати проведених на раду и коефицијента сложености посла из члана 10 Правилника“.⁸ Закони и подзаконски акти у овој области не регулишу пленидбу накнаде за рад осуђеника, али анализирајући постојеће прописе, изводи се закључак да не постоје никакве препреке за спровођење извршења на примањима лица лишених слободе у пракси.

2. Поступање органа РС приликом извршења на накнади за рад затвореника

Имајући у виду позитивно законодавство у овој области које, како смо предочили у претходном поглављу, изричито не препознаје накнаду за рад затвореника као предмет извршења, поставља се питање да ли тумачењем позитивноправних законских одредби органи у пракси ипак спроводе

⁵ Милојевић, М., *Услуга извршења новчаног потраживања на заради лица лишеног слободе- теоријска и практична оправданост института*, Зборник радова: XXI век – век услуга и Услужног права, књ. 13, Крагујевац, 2022, стр. 487. Чл. 138 ст. 1 Закона о извршном поступку Федерације БиХ.

⁶ Накнада за рад износи најмање 20% од најниже цене рада у Републици Србији, с тим да се за рад дужи од пуног радног времена увећава за 50%. Чл. 105 ст. 2 Закона о извршењу кривичних санкција (Сл. гласник РС, бр. 55/2014, и 35/2019).

⁷ Чл. 105 ст. 1 и чл. 107 Закона о извршењу кривичних санкција (Сл. гласник РС, бр. 55/2014, и 35/2019).

⁸ Чл. 14 Правилника о раду осуђеног лица (Сл. гласник РС, бр. 145/ 2014).

пленидбу дела накнаде за рад затвореника као што то чине када су у питању зарада и друга стална новчана примања извршног дужника? Да би се утврдило поступање органа надлежних за реализацију пленидбе, спроведено је истраживање чији приказ и резултате ћемо анализирати у овом поглављу.

2.1. Предмет и циљ истраживања

Предмет овог истраживања представља спровођење извршења новчаног потраживања на накнади за рад затвореника и у ком обиму се оно спроводи у казнено-поправним установама у Србији. Непосредни циљ истраживања је приказати неуједначеност праксе поступајућих органа по овом питању, недостатак вођења евиденција и статистичких извештаја који се тичу пленидбе зараде затвореника као и недостатак обједињене евиденције на нивоу више инстанце. Сврха истраживања је увођење овог института у законске оквире са крајњим циљем који представља првенствено унапређење положаја лица оштећених кривичним делом тако што ће се увести још једно средство извршења њиховог потраживања и на тај начин олакшати њихово обештећење. Такође, крајњи циљ је и унапређење положаја извршних поверилаца без обзира на основ њиховог потраживања; лакша реализација њиховог новчаног потраживања и унапређења система наплате уопште.

2.2. Хипотезе истраживања

Истраживање почива на следећим хипотезама:

1) Органи који учествују у процесу пленидбе, јавни извршитељи и казнено-поправни заводи немају уједначену праксу у погледу реализације овог института

2) Постоји неадекватно вођење евиденције и статистичких извештаја од стране органа спровођења извршења

3) У погледу виших инстанци евидентан је недостатак свеобухватних података у вези са спровођењем извршења на накнади за рад затвореника

2.3. Временски оквир истраживања

Истраживање се првенствено сконцентрише на период од 2011. године па до данас имајући у виду да је доношењем новог Закона о извршењу и обезбеђењу из 2011. године уведена категорија јавних извршитеља у наш правни систем. Неке установе имале су податке у односу на ранији период и исте су доставиле што доприноси још свеобухватнијем сагледавању проблема док друге нису поседовале податке за целокупан тражени период.

2.4. Органи обухваћени истраживањем

Што се тиче органа ангажованих на спровођењу извршења новчаног потраживања, са једне стране то су, од 2011. године јавни извршитељи, а пре тога судови и судски извршитељи, а са друге стране, у својству „послодаваца“ како је регулисано законом, казнено-поправни заводи. Појашњење је потребно у погледу обе категорије органа. Судови и судски извршитељи нису били обухваћени предметним истраживањем и од њих нису тражени подаци иако и даље поступају у појединим предметима извршења али надлежност суда је новим законским одредбама сужена тако да подаци којима они располажу у складу са својом надлежношћу нису од утицаја на резултате овог истраживања.⁹ Подаци који су добијани од казнено-поправних завода обухватили су и случајеве у којима су раније поступали судови пре увођења професије јавних извршитеља јер, као што смо већ напоменули, евиденција коју воде заводи није прецизна. Тако да су информације о некадашњем поступању судова добијене посредно преко установа за извршење кривичних санкција. Што се тиче органа којима се упућују решења о извршењу да би их спровели на заради затвореника, истраживање је обухватило казнено-поправне заводе укључујући и казнено-правни завод за малолетнике у Ваљеву и казнено-поправни завод за жене у Пожаревцу. Ови заводи задужени су за извршење казне затвора и малолетничког затвора и то оних казни чије трајање прелази једну годину.¹⁰ Истраживање је обухватило и Комору јавних извршитеља као професионално удружење јавних извршитеља са законом прописаним задацима и Управу за извршење кривичних санкција као државни орган у чијем саставу се налазе казнено-поправни заводи.

2.5. Непосредни задаци истраживања

Комори јавних извршитеља, Управи за извршење кривичних санкција и казнено-поправним заводима у њеном оквиру затражено је да одговоре на следећа питања:

⁹ Судови у извршном поступку поступају у предметима за извршење чињења које може предузети само извршни дужник, нечињења или трпљења, враћање запосленог на рад и извршење извршних исправа у вези с породичним односима, осим наплате законског издржавања, као и када је то прописано посебним законом. Чл. 4 ст. 1 и 2 Закона о извршењу и обезбеђењу.

¹⁰ Истраживање није обухватило друге заводе за извршење кривичних санкција које постоје и делују у оквиру Управе за извршење кривичних санкција: специјалну затворску болницу и васпитно-поправни дом у њима радни третман није примарно средство рехабилитације и ресоцијализације осуђеника већ лечење и васпитање, школовање и стручно оспособљавање. Окружни затвори су предвиђени за затворенике који су упућени на казну затвора у трајању од једне до изузетно две године те због кратког трајања изречених казни нису од претежног интереса за истраживање.

1. Да ли је у досадашњој пракси органа дошло до спровођења извршења на накнади за рад затвореника у установама за извршење кривичних санкција?

2. Уколико јесте, у колико случајева се то десило? Као доказ затражени су статистички извештаји на увид, уколико постоје.

3. Да ли је некада извршена пленидба дела накнаде за рад затвореника у установи ЗИКС у корист оштећеног лица кривичним делом на основу пресуде или поравнања у којима се окривљени-затвореник обавезује да испуни имовинскоправни захтев оштећеном?

4. Ако је икада дошло до спровођења извршења на накнади за рад затвореника у установи ЗИКС, у колико случајева се радило о намирењу имовинскоправног захтева оштећеног лица према окривљеном, а колико пленидби се односило на намирење потраживања по другом основу нпр. намирење дуговања из имовинскоправног, облигационоправног односа?

2.6. Приказ истраживања

Комора јавних извршитеља

Комора јавних извршитеља не поседује податке о томе да ли је у досадашњој пракси дошло до спровођења извршења на накнади за рад затвореника у установама за извршење кривичних санкција, у колико случајева се то евентуално десило, да ли је некада извршена пленидба накнаде за рад затвореника у заводима за извршење кривичних санкција у корист оштећеног лица, односно у колико случајева се евентуално радило о намирењу имовинскоправног захтева оштећеног лица према окривљеном.

Комора јавних извршитеља нема увид у појединачне предмете јавних извршитеља, осим када на основу поднетих притужби странака и учесника у поступку врши надзор над њиховим радом. Осим тога, Комора нема податке о предметима јавних извршитеља на основу задатих критеријума, нити поседује евиденције јавних извршитеља на основу датих параметара, имајући у виду да јој вођење таквих евиденција није ни дато у надлежност. Јавни извршитељи на основу Правилника о начину вођења евиденције о поступцима извршења и обезбеђења и финансијском пословању јавних извршитеља, начину извештавања, садржини извештаја о раду јавног извршитеља и начину поступања са архивом (Сл. гласник РС, бр. 37/2016, 50/2018, 47/2019, 6/2020, 105/2020, 152/2020) немају обавезу вођења одређених евиденција по критеријумима који би дали одговор на задата питања.

Управа за извршење кривичних санкција

Управа за извршење кривичних санкција на задати оквир истраживања одговорила је дописом бр. 704-00-2/2023-03-52 од 14. 03. 2023. године да не поседује тражене податке и упутила аутора да се за исте обрати установама за извршење кривичних санкција у чијем поседу би могле бити тражене информације.

КПЗ Пожаревац-Забела

У Казнено-поправном заводу у Пожаревцу свакодневно се спроводе разна извршења на накнадама за рад осуђених лица. До 2011. године КПЗ у Пожаревцу- Забелу достављани су Закључци од стране надлежних судова, где се налаже спровођење извршења ради наплате новчаних потраживања извршних поверилаца и то пленидбом 2/3 или 1/2 накнаде за рад осуђених лица. Од 2011. године наведени Закључци достављају се од стране јавних извршитеља када су уведени у наш правни систем.

КПЗ Пожаревац - Забела нема и не води евиденцију у вези спровођења извршења на накнадама за рад осуђених лица, јер се то свакодневно ради, а постоје и осуђена лица којима се спроводи извршење више месеци, па и година, у зависности од новчаног потраживања, тако да не поседују број осуђених лица над чијом се накнадом за рад спроводи поступак извршења.

КПЗ Ћуприја

У Казнено-поправном заводу у Ћуприји до сада није било случајева наведених у тачкама 1-4 у којима су дефинисани конкретни задаци предметног истраживања, те је одговор на сва постављена питања био негативан.

КПЗ Сремска Митровица

У КПЗ Сремска Митровица поступа се по захтевима јавних извршитеља те се спроводи обустава на накнадама зарада радно ангажованих осуђених лица.

Другим траженим статистичким подацима у Казнено-поправном заводу у Сремској Митровици не располажу.

КПЗ за малолетнике у Ваљево

У досадашњој пракси установе није дошло до спровођења извршења нити пленидбе на накнади за рад осуђених лица. Било је дописа од стране суда, а касније и јавних извршитеља, усмерених на спровођење извршења на накнади за рад осуђених лица, али по њима није поступано те до извршења није дошло, јер та лица нису била радно ангажована, и зато нису ни остваривала зараду.

Завод не поседује евиденцију да ли је некада, од почетка рада КПЗ Ваљево у давној прошлости, уопште дошло до пленидбе или спровођења извршења на накнади за рад осуђених лица јер се никаква евиденција таквог типа није водила. У последњих двадесет година, а то је временски оквир којим располажу, то се није догодило.

КПЗ Ниш

Казнено-поправни завод у Нишу спроводи извршења на накнади за рад осуђених лица.

Почев од 2021. па до данас, извршење је спроведено у 59 предмета.

Што се тиче осталих тражених података из тачке 3 и 4, тј. одговора на питања да ли је некада извршена пленидба дела накнаде за рад затвореника у

корист оштећеног лица кривичним делом и у колико случајева се радило о намирењу имовинскоправног захтева оштећеног лица према окривљеном, а колико пленидби се односило на намирење потраживања по другом основу, установа њима не располаже јер се не воде евиденције таквог типа.

КПЗ Шабац

1. У досадашњој пракси дошло је до спровођења извршења на накнаду за рад осуђених лица.

2. Током 2019/2020. године реализовано је наплата за адвоката (16.11.2019.), и алиментација (11.12.2019., 09.01.2020., 26.02.2020., 05.03.2020., 19.03.2020) за једно осуђено лице.

3. Није извршена пленидба дела накнаде за рад у корист оштећеног лица кривичним делом на основу пресуде или поравнања.

4. Није дошло до спровођења извршења на накнади за рад осуђеног у корист оштећеног лица кривичним делом на основу пресуде или поравнања.

КПЗ Сомбор

У досадашњој пракси дошло је до спровођења извршења на накнаду за рад осуђених лица. У досадашњој пракси, извршење дела пленидбе накнаде за рад лица лишених слободе у КПЗ у Сомбору извршено је код четири лица. Не постоје и не воде се никакви статистички извештаји у вези извршења пленидбе.

КПЗ у Сомбору нема податак о томе да ли је некада извршена пленидба дела накнаде за рад затвореника у корист оштећеног лица кривичним делом тј да ли је тим путем дошло до намирења имовинскоправног захтева оштећеног. КПЗ у Сомбору добија Закључак јавног извршитеља у коме су наведени извршни дужник, извршни поверилац, износ дуговања и одређује пленидба зараде без навођења по ком основу је настало задужење. Такође, КПЗ у Сомбору из истог разлога не поседује ни податке о томе у колико случајева се радило о намирењу имовинскоправног захтева оштећеног лица према окривљеном, а колико пленидби се односило на намирење потраживања по другом основу.

Прво извршење пленидбе дела накнаде за рад лица лишених слободе у КПЗ у Сомбору спроведено је 2018. године, док је последње стигло 2023. године.

КПЗ за жене-Пожаревац

У досадашњој пракси завода било је спровођења извршења на накнади за рад осуђених лица. Статистички податак не постоји о томе. Из евиденција завода утврђује се да је до сада укупно било 15 осуђеница на чијим зарадама је дошло до спровођења извршења од 2015. године. Завод о осталим затраженим одговорима нема података.

КПЗ Крагујевац

У досадашњој пракси установе није дошло до спровођења извршења на накнади за рад осуђених лица. У КПЗ Крагујевац до сада никада није извршена пленидба накнаде за рад у корист оштећеног лица кривичним делом на основу

пресуде или поравнања у којима се окривљени- затвореник обавезује да испуни имовинскоправни захтев.

КПЗ Београд-Падинска скела

Током 2021. године дошло је до спровођења извршења на накнади за рад код два лица лишена слободе. Извршни поверилац код једног лица лишеног слободе био је Виши суд у Панчеву на име трошкова извршног поступка и главног дуга, а код другог лица лишеног слободе извршни повериоци били су Основни суд у Пожаревцу, Привредни суд у Пожаревцу и привредни субјект „PDG SM i PS Shop“. Једно лице лишено слободе, чији је извршни поверилац био „Телеком Србија“, није имало зараду.

У 2022. години извршење је спроведено над једним лицем лишеним слободе, чији је извршни поверилац био Основни суд у Зрењанину (паушал, трошкови кривичног поступка, трошкови настали пред јавним извршитељем).

Током 2023. године, до сада је спроведено извршење над једним лицем лишеним слободе. Извршни поверилац био је Основни суд у Пожаревцу.

Подаци прикупљени истраживачком методом интервјуа са јавним извршитељима, извршитељским заменицима, помоћницима и адвокатима

Имајући у виду да Комора јавних извршитеља није поседовала тражене податке о извршењу на заради затвореника, аутор је спровео интервју са појединим јавним извршитељима, извршитељским заменицима и помоћницима као и појединим адвокатима. Сва интервјуисана лица поступају на подручју Вишег суда у Нишу и Привредног суда у Нишу. Према подацима добијеним кроз стручно вођени разговор, дошло се до сазнања да интервјуисана лица нису поступала у предметима у којима је постојао предлог за пленидбу дела накнаде за рад затвореника као средство извршења. Такође, нису упознати са чињеницом да се такво извршење спроводи, нису о томе чули нити поседују сазнања о томе да је неко од њихових колега такво извршење спроводио. Упитани о њиховом ставу о спровођењу извршења на накнади за рад затвореника, углавном су мишљења да су шансе за наплату мале те да исту не би предложили као средство извршења. Разлози које су навели за њихов став о малој шанси за наплату су: низак степен радног ангажовања лица лишених слободе у казнено-поправним заводима; чињеница да нису сва лица радно ангажована те да самим тим не примају никакву зараду; износ месечних примања радно ангажованих затвореника је скроман и недовољан за потпуно обештећење; извршење није исплативо јер захтева доста труда, као и предујмљивање трошкова за услуге адвоката и јавних извршитеља, а могућност да уопште не дође до наплате је изузетно велика.

2.7. Резултати истраживања

На основу свега наведеног могу се извести следећи закључци:

Пракса која се спроводи у казнено-поправним заводима у РС шаренолика је.

До примене овог института дошло је у КПЗ Пожаревац - Забела, КПЗ Ниш, КПЗ Сремска Митровица, КПЗ Шабац, КПЗ за жене-Пожаревац, КПЗ Београд-Падинска скела и КПЗ Сомбор док се у КПЗ Ћуприја, КПЗ Крагујевац и КПЗ Ваљево извршење на накнади за рад затвореника није реализовало. У КПЗ Пожаревац - Забела и КПЗ Сремска Митровица навели су да спроводе извршења на накнади за рад али да о томе не воде никакве евиденције нити да могу да пруже било какве статистичке податке везане за примену овог института као ни за основе потраживања на основу којих се захтева пленидба. У КПЗ Пожаревац навели су да су и пре 2011. године спроводили оваква извршења на основу закључака судова али да такође немају прецизне податке о броју затвореника на чијој је заради спроведено извршење. У КПЗ Ниш навели су да су од 2021. године до данас у укупно 59 предмета спровели извршење, а у КПЗ за жене- Пожаревац од 2015. године спроведено је извршење на заради 15 осуђеница. КПЗ Београд- Падинска скела поседује податке да је од 2021. године дошло до пленидбе зараде затвореника у 4 случаја, док је у 2021. години још једно извршење покушано али лице није остваривало зараду. КПЗ Шабац и КПЗ Сомбор су далеко скромније спроводили извршења (у КПЗ Шабац реализована је наплата за адвоката и алиментација за једно осуђено лице, а у КПЗ Сомбор до пленидбе је у досадашњој пракси дошло у свега 4 случаја- од 2018. до 2023. године). КПЗ Шабац располаже подацима о томе по ком основу је долазило до извршења- то су били адвокатски трошкови и алиментација а такође је једини дао одговор на питање да ли је извршена пленидба дела накнаде за рад у корист оштећеног лица кривичним делом на основу пресуде или поравнања и одговор је био одричан. КПЗ Београд- Падинска скела поседовао је податке о основама потраживања и навео их у односу на сваки случај- углавном се радило о судовима као извршним повериоцима за износ паушала и трошкова поступка. У КПЗ Ћуприја, КПЗ Крагујевац и КПЗ Ваљево није реализовано извршење на накнади за рад лица лишених слободe у досадашњој пракси, с тим што су у КПЗ Ваљево имали дописе од стране судова и јавних извршитеља поводом спровођења извршења али до реализације није дошло јер лица нису била радно ангажована. Такође, из спроведених интервјуа видимо да неки јавни извршитељи не прибегавају спровођењу извршења на накнади за рад у случају када су лица лишена слободe и налазе се у установама за извршење кривичних санкција, док узимајући у обзир податке добијене из казнено-поправних завода сазнајемо да је до примене овог института у пракси ипак долазило те да неки јавни извршитељи и судови ипак спроводе пленидбе зарада затвореника. Међутим, из добијених података немамо довољно параметара како бисмо закључили колико често се овај институт у пракси спроводи (КПЗ Пожаревац - Забела и КПЗ Сремска Митровица су оставили

утисак да свакодневно спроводе овакав тип извршења упркос томе што ни један ни други нису могли да прецизирају број спроведених извршења до сада). Већи број пленидби забележен је у КПЗ Ниш док је у другим заводима тај број био далеко скромнији. Једино што можемо са сигурношћу рећи је да је примена овог института изузетно неуједначена у пракси казнено-поправних завода имајући у виду да је у појединим заводима долазило чешће до примене овог института, у другима је пак извршење спроведено у свега неколико случаја, док се у неким оваква извршења у досадашњој пракси нису ни реализовала. Неуједначена пракса уочена је и у поступању јавних извршитеља.

Евидентан недостатак вођења било каквих евиденција и статистичких извештаја по овом питању.

Закључак који са сигурношћу можемо извести је да заводи нису могли да пруже одговоре на питања из тачке 3 и 4 у делу о непосредним задацима истраживања те нисмо могли да дођемо до сазнања да ли је уопште и у колико случајева, у заводима где је дошло до примене овог института, извршена пленидба дела накнаде за рад у корист оштећеног лица кривичним делом на основу пресуде или поравнања. Из истих разлога, због недостатка вођења евиденција, заводи нису располагали ни податком о броју пленидби које су се односиле на намирење потраживања по другом основу, а не на основу имовинскоправног захтева оштећеног, изузев КПЗ Шабац који је пружио информацију о томе да је до примене овог института дошло ради наплате трошкова адвоката и алиментације и КПЗ Београд- Падинска скела који је навео основ за сваку пленидбу појединачно. КПЗ Сомбор је као објашњење за недостатак ових информација навео да завод „добија Закључак јавног извршитеља у коме су наведени извршни дужник, извршни поверилац, износ дуговања и одређује пленидба зараде без навођења по ком основу је настало задужење“. КПЗ Пожаревац - Забела и КПЗ Сремска Митровица нису поседовали податак о ком се броју спроведених извршења ради. Према њиховим речима: „КПЗ Пожаревац - Забела нема и не води евиденцију у вези спровођења извршења на накнадама за рад осуђених лица, јер се то свакодневно ради, а постоје и осуђена лица којима се спроводи извршење више месеци, па и година, у зависности од новчаног потраживања, тако да не поседују број осуђених лица над чијом се накнадом за рад спроводи поступак извршења“.

Евидентан је недостатак свеобухватних података у вези са спровођењем извршења на накнади за рад затвореника на нивоу виших инстанци.

Комора јавних извршитеља и Управа за извршење кривичних санкција нису могли да пруже било какве податке везано за примену овог института наводећи да нису по закону у обавези да воде евиденције по овом питању нити да врше било какву обраду статистичких података. Постојање свеобухватних података на нивоу виших инстанци свакако би допринело бољем сагледавању проблема и бољем информисању поступајућих органа у виду информатора, едукација, објављених извештаја и сл. У крајњем случају, подстакло би органе извршења да се не устручавају од примене овог института у пракси.

3. Предуслови за оптимално спровођење извршења на накнади за рад лица лишених слободе

Како би се овај институт у свом пуном обиму примењивао у пракси, потребно је да се стекне неколико услова. У том смислу, индиковани су обим радног ангажовања осуђених лица у пенитенцијарним установама и висина износа накнаде за рад затвореника. Као општи и најважнији предуслов за правилно спровођење извршења издваја се увођење овог института у законске оквире. Мишљења смо, да ће се само у том случају, органи поступка чешће одлучивати за спровођење извршења на примањима затвореника; поступак извршења биће организованији и униформнији а органима доступније евиденције и упутства за поступање од стране органа више инстанце (Коморе јавних извршитеља и Управе за извршење кривичних санкција).

Од казнено-поправних завода смо, поред спроведеног истраживања, затражили и податке о износу накнаде за рад и обиму радног ангажовања лица лишених слободе.

У КПЗ Сомбор у прошлој 2022. години просечна месечна зарада- накнада за рад лица лишених слободе износила је 5.377,06 динара, а проценат радно ангажованих лица у том периоду износио је 80%. Из података достављених на увид за КПЗ Шабац утврђено је да је просечна месечна зарада за осуђена лица током 2022. године била 4.095,00 динара. За исти период радно је ангажовано око 70% осуђених који издржавају казну затвора. За КПЗ Ниш достављени су подаци по месецима за претходну годину те се износ просечне месечне зараде кретао овако:- јануар 2022.- 4.645,16 динара;- фебруар 2022. - 4.825,08 динара;- март 2022. - 5.526,05 динара;- април 2022.- 5.044,24 динара; -мај 2022. - 5.251,16 динара;- јун 2022. - 5.353,28 динара; - јул 2022.- 5.120,65 динара;- август 2022. - 5.254,60 динара;- септембар 2022. - 5.427,17 динара; - октобар 2022. - 5.382,04 динара;- новембар 2022. - 5.358,02 динара; -децембар 2022. - 6.049,85 динара. Процент радно ангажованих осуђених лица у прошлој години кретао се између 45% и 55%. Што се тиче КПЗ Ваљево, добили смо податке о најмањој и највећој месечној накнади за рад радно ангажованих лица за 2022. годину, где је најнижа зарада за пуно радно време износила 5.635,00 динара док је највиша исплаћена месечна зарада била 13.544,13 динара. Са повећањем цене рада, накнаде ће бити сразмерно увећане. У току 2022. године у КПЗ Ваљево у заводу је боравило просечно око 250 лица лишених слободе од чега су 147 била радно ангажована, примљено је било 162 а отпуштено 193 лица. Истакли су да је проценат радно ангажованих лица тешко израчунати с обзиром на сталну флукуацију (пријем и отпуст) истих. У КПЗ Сремска Митровица просечна исплаћена месечна накнада за рад лица лишених слободе у 2022. години износила је 8.508,60 динара док је радно ангажованих лица за исти период било око 1100. КПЗ Пожаревац - Забела располаже подацима да је у 2022. години у том заводу просечна месечна зарада затвореника износила 5.450,00 динара, да је најмања износила 1.800,00 динара а највећа 12.000,00 динара. Процент

радно ангажованих лица у овом заводу је 55%. У КПЗ Ћуприја проценат радно ангажованих лица за 2022. годину износио је 40%, док је њихова просечна месечна зарада износила 6.746,48 динара. У КПЗ за жене-Пожаревац просечна месечна зарада износи око 4,500 динара. Најмања је била 23,00 динара (за рад од пола сата) а највећа 18.000,00 динара. Укупно је запослено око 65% ос. лица у Заводу. У КПЗ Крагујевац просечна месечна зарада у протеклој години за радно ангажована осуђена лица износила је 158.606,60 динара (вероватно се односи на месечни просек збира зарада свих ангажованих затвореника). Просечно месечно радно ангажовање затвореника за 2022. годину је 48 лица. КПЗ Београд- Падинска скела располаже следећим подацима: у зависности од тежине послова на којима се радно ангажују лица лишена слободе, зарада се исплаћује у висини 20% или 25% од најниже цене рада у Републици Србији. Просечна зарада у 2022. години на месечном нивоу износила је 299.290,00 динара. Појединачна најмања зарада износила је 2.495,00 динара, а највиша 8.912,50 динара. Висина појединачне зараде зависи од радних сати које је остварило лице лишено слободе. Број лица која су просечно била радно ангажована у 2022. години је шездесет и три. Капацитет установе је 150-160 лица који могу истовремено да бораве у Заводу.

Проблем код просечне месечне зараде као параметра на основу кога би анализирали висину износа накнаде за рад затвореника је у томе што, како су истакли из КПЗ Ваљево, постоје осуђена лица која су повремено и стално радно ангажована, те збир њихових примања не даје ваљан просек. Упркос тој чињеници, на основу датих података, ипак се може извући неки закључак о висини износа накнаде за рад затвореника за који свакако не можемо рећи да је висок. Законом о извршењу кривичних санкција Републике Словеније из 2006. године (чл. 54) предвиђено је да основицу за обрачун зарада за рад осуђеника износи 25% од основне плате запослених у државним органима што је већи износ него онај предвиђен нашим законодавством. Иако је износ накнаде за рад затвореника увек мањи од износа зарада лица на слободи, он ипак треба бити довољан како би се подмириле личне потребе лица лишеног слободе и његове породице, како би се део примања ставио на штедњу (служи за потребе ресоцијализације лица након његовог отпуста из казнене установе)¹¹ а део, по потреби, служио за намирење дуговања које осуђеник има према лицу оштећеном кривичним делом али и према другим лицима. Разлог да осуђеник буде мање плаћен „правда се чињеницом да му пенитенцијарна установа: - плаћа бесплатан смештај, - гарантује бесплатну исхрану, - плаћа здравствено, пензијско и инвалидско осигурање и осигурава га од повреда на раду.“¹² И у законодавству Републике Хрватске израчунавање износа месечне накнаде за рад везује се за

¹¹ Стандардна минимална правила за поступање са затвореницима УН-а из 1955. године.

¹² Липање Жеж, Н., *Извршење кривичних санкција у Републици Словенији*, Љубљана, 2008, стр. 38.

зараде државних службеника и то тако што 20% од бруто основице за обрачун зарада државних службеника представља основицу за израчунавање која се даље множи коефицијентом рада осуђеника који су одређени Правилником о раду и располагању новцем затвореника који доноси министар задужен за послове правосуђа.¹³ Накнада за рад затвореника у БиХ износи од једне четвртине до једне половине просечне плате на сличним пословима остварене у последња три месеца у привреди Босне и Херцеговине.¹⁴

Обим радног ангажовања затвореника зависи од више фактора. Не сме се заборавити чињеница да се рад у затворским условима схвата првенствено као облик третмана те да треба да испуни другачију сврху него рад на слободи а то је пре свега ресоцијализација и рехабилитација затвореника. Неопходно је тежити што већем броју радно ангажованих осуђених лица те би, у идеалном случају, сви радно способни осуђеници требало бити радно ангажовани- једино би могли бити изузети затвореници лошег здравственог стања на основу лекарског прегледа. Међутим, приметно је да се „основна сврха ресоцијализације изгубила, да затвореници немају поверење у систем и да су понајмање заинтересовани за обуку за добијање посла“¹⁵. Стога је један од основних разлога који утичу на обим радног ангажовања затвореника лични однос осуђеника према третману, његова вера у затворски систем који пак зависе и од формалних и неформалних односа осуђеника које успоставља у заводу за извршење кривичних санкција. „Због услова у којима осуђена лица издржавају затворске казне у казним установама, разних депривација, ограничења и тешкоћа, прописаних норми, стандарда понашања и сличних појава, осуђеници осећају одбојност према затворској администрацији, према конвенционалном систему контроле и његовим службеницима.“¹⁶ Други фактор који утиче на обим радног ангажовања осуђених лица је организација рада која треба бити таква да у процес рада укључи што већи број радно способних лица. Битан је и широк асортиман производа и добар квалитет производње. „Све то може код осуђених развијати понос и друга позитивна осећања према раду и производима свога рада.“¹⁷ У неким заводима у нашој земљи, проценат радно ангажованих лица износи 70% и 80%- у казено поправним заводима у Сомбору и Шапцу, а у Сремском Митровици радно је ангажовано око 1100 лица за претходну годину. Међутим, у неким овај број једва прелази половину броја свих осуђених лица у том заводу и није на задовољавајућем нивоу, а у КПЗ Ћуприја овај број је чак и мањи од половине- 40%.

¹³Чл. 16 ст. 1 Правилника о раду и располагању новцем затвореника (https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2022_06_67_998.html), приступљено 09. 04. 2023.

¹⁴ Чл. 106 ст. 3 Закона Босне и Херцеговине о извршењу кривичних санкција, притвора и других мјера (Сл. гласник БиХ, бр. 22/2016 - пречишћен текст.

¹⁵ Турковић, Е., *Рад као облик третмана у пенитенцијарним установама*, мастер рад, Правни факултет Универзитета у Нишу, 2014, стр. 94-95.

¹⁶ *Исто*, стр. 95.

¹⁷ Марић, Б., Булатовић, И., *Систем извршења кривичних санкција*, Београд, 2004, стр. 15.

4. Закључак

Што се тиче примене овог института у пракси, на основу свега реченог као и спроведеног истраживања, истичемо да:

1. Мишљења смо да у Закону о извршењу и обезбеђењу треба регулисати накнаду за рад осуђеног лица као категорију примања које може бити предмет извршења како би се избегле недоумице које се у пракси јављају око спровођења извршења. Тада ни примена овог института, чини се, не би била овако произвољна и спорадична. У закону треба регулисати и ограничење извршења на накнади у виду износа до којег може да се спроведе извршење како би накнада за рад затвореника испунила и другу сврху којој служи а то је, првенствено, успешно спровођење радног третмана и рехабилитација осуђеника. Извршење треба да се ограничи у износу до једне половине, аналогно ограничењу извршења на заради (као што је то решено у праву БиХ) или једне четвртине ако је износ примања мањи или једнак износу минималне зараде.

2. Евидентан је недостатак евиденције у казнено поправним заводима и код јавних извршитеља у вези са спровођењем извршења на накнади за рад осуђених лица. Нисмо успели да добијемо податке (осим од два завода) у вези постављеног питања да ли се имовинскоправни захтев оштећеног лица појављивао као основ потраживања чије се извршење спроводи и да ли, и у колико случајева је постојао неки други основ потраживања. Такође, ова констатација односи се и на Комору јавних извршитеља и Управу за извршење кривичних санкција чије би свеобухватно вођење статистике, да постоји, унапредило ниво информисаности и едукације научне, професионалне и шире јавности по овом питању. Ове институције би требало да се активно укључе у промоцију овог питања и тако охрабре органе поступка да у већој мери спроводе пленидбе на примањима затвореника. Посредно би на тај начин дошло до побољшања положаја оштећеног у нашем правном систему који би имао веће шансе за обештећење и наплату свог имовинскоправног захтева а друга лица за реализацију свог новчаног потраживања према осуђеном лицу по било ком другом правном основу.

3. Треба тежити да обим радног ангажовања осуђеника буде што већи, што ипак није случај у већини завода а разлози за то могу бити бројни што тренутно није предмет овог рада. Оптимално радно ангажовање затвореника треба бити преко 70% па и 80% изузимајући само оне затворенике који, због свог здравственог стања, нису способни за рад, а уз то и поштујући принцип забране принудног рада. Износ накнаде за рад, који тренутно у нашој земљи износи најмање 20% од најниже цене рада, треба повећати, бар како је то регулисано у законодавствима земаља региона, где се накнада обрачунава у одређеном проценту од основне плате запослених у државним органима или пак просечне плате. Већи износ накнаде и већи број радно ангажованих осуђеника повећава шансе за наплату потраживања извршних поверилаца.

У теорији, иако нема много радова на ову тему, чини се да није спорно да на накнади за рад затвореника док су на одслужењу казне буде спроведено извршење на делу зараде коју они радом у пенитенцијарној установи остваре. „Већина писаца и пенолога је сагласна око идеје да осуђено лице треба да прима накнаду за свој рад. Један од разлога зашто је то добра идеја је и тај, да за време издржавања казне затвора, осуђено лице том накнадом за свој рад доприноси сопственом издржавању у пенитенцијарној установи и подмирује своје потребе. Такође, радом осуђеници надокнађују штету изазвану вршењем кривичног дела.“¹⁸ На тај начин враћа се вера жртава кривичних дела у правосудни систем али и других извршних поверилаца и даје им се нада да систем функционише, да судски поступак неће бити узалудан већ да ће на крају ипак успети да наплате своје потраживање. Многи извршни повериоци одустају од целокупног процеса наплате унапред верујући да су шансе за обештећење изузетно мале, поготово ако се извршни дужник налази на одслужењу казне затвора а нема никаква друга примања и лошег је имовинског стања.

*Marija Milojević, LL.M., Research Associate
Faculty of Law, University of Kragujevac*

MONETARY CLAIMS EXECUTED ON THE COMPENSATION FOR WORK EARNED BY SUBJECTS DEPRIVED OF LIBERTY- LEGISLATION AND LEGAL PRACTICE IN RS

Summary

In this paper, the author analyzes the institution of monetary claims on the earnings of the subjects deprived of their liberty from the perspective of legislation and legal practice in our country. After a detailed presentation of the legal solution, special attention is dedicated to the legal practice of the authorities that act in the mentioned case - public enforcement officers and penitentiary institutions. Author conducts a research that includes the practice in penitentiary institutions as institutions for the execution of criminal sanctions and the work of public enforcement officers, with a defined time frame since the 2011 when the new Law on Enforcement and Security has entered into force. Based on the obtained data, certain conclusions were reached that speak in favor of the possibility of introducing the service of execution on compensation for the work earned by prisoners within the legal framework, which, based on everything presented, would be the author's

¹⁸ Турковић, Е., *нав. дело*, стр. 88.

recommendation. As a prerequisite for the full realization of the purpose of this institute, the author recognizes an adequate amount of compensation for the work of prisoners as well as a greater scope of work engagement of prisoners, and gives guidelines on how to fulfill this prerequisite.

Key words: *execution on the earnings of a subject deprived of liberty, penitentiary institutions, public enforcement officers, the amount of compensation for the work of prisoners, employment of prisoners.*

Литература

- Игрец, Н., *Рад и запошљавање затвореника по законодавству Републике Хрватске*, Зборник радова Међимурског велеучилишта у Чаковцу, Вол. 7 бр. 2/2016.
- Јовановић, Н., *Права лица лишених слободe у затворском систему Републике Србије*, мастер рад, Правни факултет Универзитета у Нишу, 2021.
- Константиновић Вилић С., Костић М., *Пенологија*, Ниш, 2011.
- Липање Јеж, Н., *Извршење кривичних санкција у Републици Словенији*, Љубљана, 2008.
- Марић, Б., Булатовић, И., *Систем извршења кривичних санкција*, Београд, 2004.
- Милојевић, М., *Услуга извршења новчаног потраживања на заради лица лишеног слободe- теоријска и практична оправданост института*, Зборник радова: XXI век – век услуга и Услужног права, књ. 13, Крагујевац, 2022.
- Турковић, Е., *Рад као облик третмана у пенитенцијарним установама*, мастер рад, Правни факултет Универзитета у Нишу, 2014.

Правни извори

- Закон Босне и Херцеговине о извршењу кривичних санкција, притвора и других мјера (Сл. гласник БиХ, бр. 22/2016 - пречишћен текст).
- Закон о извршавању казне затвора Републике Хрватске (Народне новине, бр. 48/2011 и 150/2013).
- Закон о извршењу и обезбеђењу (Сл. гласник РС, бр. 106/2015, 106/2016 - аутентично тумачење, 113/2017 - аутентично тумачење и 54/2019).
- Закон о извршењу кривичних санкција (Сл. гласник РС, бр. 55/2014, и 35/2019).
- Закон о извршењу кривичних санкција Републике Словеније (Урадни лист РС, бр. 110/2006).
- Закон о извршном поступку Федерације БиХ (Сл. новине Федерације БиХ, бр. 32/2003, 52/2003 - испр., 33/2006, 39/2006 - исправка, 39/2009, 35/2012 и 46/2016 и Сл. гласник БиХ, бр. 42/2018 - одлука Уставног Суда).
- Правилник о раду осуђеног лица (Сл. гласник РС, бр. 145/ 2014).
- Правилник о раду и располагању новцем затвореника (https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2022_06_67_998.html), приступљено 09.04.2023.
- Стандардна минимална правила за поступање са затвореницима УН-а, Женева, 1955. године.